

OSMANLI ARKA PLANINDA KOCAELİ VE ÇEVRESİNDE SELÇUKLU HÂKİMİYETİ

Recep YAŞA*

Kocaeli Marmara Bölgesi'nin doğusunda, İzmit Körfezi'nin kuzey ve güneyindeki bir alana yayılmıştır. Aynı ismi taşıyan körfezin nihayetinde, Kocaeli (Koca İli)'nin merkezi İzmit şehri yer alır. Bitinya Kralı I. Nikomedes tarafından kurulan ve ismini ondan alan Nikomedeia (İzmit)¹ şehri, Araplar ve Selçuklular döneminde Nikomedeia'ya (Nikomedia) dönüşmüştü², Osmanlıların ilk dönemlerinde ise İznukumid, bir süre sonra da İznikmid adını almıştır³. Türkçe kaynaklarda da İznikmid şeklinde yer alan bu ad halk tarafından kısaltılarak İzmid'e çevrilmiş ve bugünkü imlasıyla da İzmit şekline dönüşmüştür⁴. Kocaeli adı ise, XIV. yüzyıl başlarında, Osman ve Orhan Gazi döneminde yöreye akınlar düzenleyen Akcakoca Bey'in adından kaynaklanmaktadır. 1924'te de, onun anısına, yöreye "Koca İli" anlamında Kocaeli adı verilmiştir⁵.

Bu şehir, İstanbul'a yakınlığı ve İstanbul'a olan ilişkisi nedeniyle, tarihin her döneminde önemini korumuş, Doğu Roma başka bir değişle Bizans İmparatorluğu zamanında da önemini yitirmemiştir. İlk Selçuklu orduları Marmara kıyılarına ulaştığında, Kocaeli ve çevresini kendilerinin ve onların arkasından gelen Türkmenlerin yerleşecekleri bir saha yapmışlardır. Bu çerçevede Kocaeli ve çevresinde gelişen Selçuklu hâkimiyetini ve bölgeye yerleşimini irdelemeyi uygun gördük.

Bilindiği üzere Bizans İmparatorluğu, onuncu yüzyıl ve erken on birinci yüzyılda parlak bir güç haline gelmesine rağmen, yüzyılın sonuna doğru dağılmaya başladı. Bu süreç, iç sorunlar ve Yakındoğu'da Türklerin ortaya çıkmasıyla hızlandı ve 1071'de Bizans'ın Malazgirt'te ezici bir yenilgiye uğramasıyla sonuçlandı⁶. Bu savaşın kaybedilmesi ve imparator Romanos Diogenes'in esir alınması haberi İstanbul'a ulaşınca Mikhael Dukas, yaşının erginliğe ulaştığını ilan ederek Bizans İmparatorluğu'nun başına geçti. İyi bir zekâ ve kültüre sahip bir genç imparator olmasına rağmen⁷ Bizans'ın Malazgirt yenilgisini

* Yrd. Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Adapazarı, ryasa@sakarya.edu.tr
1 Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: Kitap XII – XIII – XIV)*, Çev. Adnan Pekman, İstanbul 2009, s. 55.

2 Anna Kommena, *Alexiad.* (Çeviren. Bilge Umar), İstanbul 1996, s. 126, 198, 199, 249, 301.

3 İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihışt*, C. 1, (Haz. M. Karataş, Selim Kaya, Yaşar Baş), Ankara 2008, s. 233, 236, 237.

4 Besim Darkot, "İzmit", *İslam Ansiklopedisi*, C. 5/II, İstanbul 1988, s. 1251.

5 "Kocaeli Mad", *Yurt Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1982 – 1983, s.4992.

6 Nadia Maria El Cheikh, *Arapların Gözüyle Bizans*, (Çev. Mehmet Morali), İstanbul 2012, s. 178.

7 Bkz. İşin Demirkent, *Mikhael Psellos'un Khronographia'sı*, Ankara 1992, s.239 –243.

izleyen yirmi yıllık tarihi, ayaklanmalar ve suikastların doğurduğu karışıklıklar içinde geçti ve Anadolu'nun Türkler tarafından fethi, ciddi bir şekilde, onun döneminde başladı.

Bizans'ın karşılaştığı bu ağır bunalımı değerlendiren Büyük Selçuklu Sultanı Melik Şah, Anadolu'yu Türk milleti için fethetmek vazifesini Kutalmışoğlu Süleyman'a verdi. Bu enerjik liderin etrafında toplanan Türkmenler harekete geçti. Bir taraftan Kutalmışoğlu Süleyman, Mansur, Alp ilek ve Devlet, Bizans'ın elinde kalan toprakları, maiyetlerindeki Türkmen boy ve oymaklarına açarken, diğer taraftan Artuk, Tutak, Afşin, Demleçoğlu Mehmet, Tarankoğlu ve Dudoğlu adlarındaki Selçuklu emirleri, Kızılırmak'ı geçip Orta Anadolu yönünde fetihlerini aralıksız olarak sürdürmekteydiler⁸. Bunların arkalarından hafif silahlı, atları, çadırları ve aileleriyle birlikte gelen ve yaylaların otlaklarına göçen Türkmen göçebeleri akmaktaydı. Anadolu'nun fethine bütün kuvvetini ve haşmetini verenler de Türkmenlerdi.

Bu durum karşısında ciddi bir endişeye düşen yeni imparator Mikhael Dukas, büyük bir ordunun başında amcası lonnes Dukas'ı Nikephoros Botaniates ile birlikte, Bizans Devleti'nin bölge komutanı asi Roussel (urselius)⁹'i yakalamak ve Sakarya'yı geçmiş olan Türkleri durdurmak amacıyla yola çıkardı. Roussel, Sakarya ırmağı yöresinde lonnes Dukas'ın karşısına çıkarak, onu kolayca yenilgiye uğrattı ve esir aldı. Bu hareketine meşru bir bahane yaratmak üzere, esiri bulunan lonnes Dukas'ı, bütün çırpınmalara rağmen, imparator ilan ederek Sapanca Dağı'na çekildi ve İstanbul'u ele geçirmek için hazırlıklara başladı. Hiçbir engelle karşılaşmadan Boğaziçi'nin Asya kıyasına kadar ilerleyerek Üsküdar'ı yaktı ve buranın harabeleri ortasında karargâhını kurdu. Ümitsizlik ve çaresizlik karşısında kalan Nikephoros Botaniates, bu sıralarda büyük bir Selçuklu kuvvetiyle İzmit yöresinde fetihler yapmakta olan Artuk Bey'le bir antlaşma yaparak onu, Roussel'in üzerine saldırıya razı etti. Derhal harekete geçen Artuk Bey, Sapanca Dağı karargâhında bulunan Roussel'e öncü kuvvetleriyle bir baskın yaptı. Daha sonra da asıl ana kuvvetleriyle yapılan şiddetli çarpışmalarda Frank kuvvetlerini yenilgiye uğrattığı gibi, bütün çıkış yolları kesilen Roussel ile beraber lonnes Dukas'ı İzmit (Nikomedeia) yakınlarında yakalayarak esir aldı. Fakat Artuk Bey, Bizans'a rağmen, çok geçmeden esirleri fidye karşılığında serbest bıraktı (1073). lonnes Dukas, İstanbul'a dönerken, Roussel Amasya ve Niksar yöresine giderek, o yöreden topladığı kuvvetler ile yeniden isyan edip, kendisine karşı gönderilen bir Bizans kuvvetini yenilgiye uğrattı¹⁰.

Böylece bir yandan Selçuklu fetihleri, öbür yandan Roussel'in isyanı karşısında Bizans'ın tehlikeli durumlara düşmekte olduğunu gören imparator Mikhael Dukas, daha sonra Bizans tahtına oturacak olan Alexios Komnenos'u Doğu Orduları Başkomutanlığı'na atayarak Anadolu'ya gönderdi. O sıralarda, pek genç yaşına rağmen, Bizans Devleti'nce başkomutanlığa atanmış Alexios, yağma için Anadolu'ya giren Selçuklu Şehzadesi Tutuş'a haber göndererek "sana yüklü miktarda para vereceğim, Roussel'i tutuklatıp bana sat ve teslim et" demiş, Tutuş da bu pazarlığa uyarak Roussel'i Alexios'a teslim etmiştir¹¹. Böylece Bizans için ciddi bir duruma gelen Roussel tehlikesi Tutuş'un yardımı sayesinde ortadan kalkmış olduğu gibi, Bizans'ın yirmi yıl sonra izleyeceği siyasetin anlaşılmasına da çok yardımcı olmuştur. Öte yandan Selçuklu kuvvetleri, bir yandan İzmit yakınlarına kadar ilerlemekte, öbür yandan da Kutalmışoğulları Kuzey-Suriye'de fetihlerini sürdürmekteydiler.

8 Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944, s. 86.

9 Roussel de Bailleul (Urselius), bir Norman beyi olup İtalya'ya gelmiş, Sicilya'ya hâkim İslamlar ile savaşmış, Romanos Diogenes döneminde Bizans'ın hizmetine girmiş, ancak Diogenes'in tahtan uzaklaştırılıp ölmesi üzerine, yeni yönetimine bağımlı olmayı kabul etmeyerek baş kaldırmış asi Bizans kumandanı. Anna Kommena, *Alexiad*, a.g.e., s. 16.

10 Anna Kommena, a. g. e., s. 15 - 16; M. H. Yinanç, a. g. e., s. 86 - 87; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 51 - 52; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev. Fikret İşıltan), Ankara 1986, s.321 - 322; Claude Cahen "Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi", *Bellekten*, LI/201, Ankara 1988, s.1400.

11 Anna Kommena, a. g. e., s.17 - 21; Bilge Umar, *Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi*, İstanbul 1998, s. 82.

Süleyman Şah giriştiği Kuzey Suriye seferinden sonra tekrar Anadolu'ya dönerek fetihlerine başladı. Kısa zamanda Orta Anadolu üzerinden daha önce Selçuklu akıncılarının harekâtta buldukları Marmara Denizi'ne kadar ilerledi. O, 1075 yılında Bizans başkenti İstanbul'un hemen yanında, büyük ve tarihi bir kent olan, sağlam surlara sahip bulunan İznik'i ve ona bağlı yerleri fethetti. Burasını temellerini atmakta olduğu Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti yapmak suretiyle, devletini kurdu¹². Böylelikle Süleyman Şah tarafından İznik merkezli Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması, Bizans'a karşı Anadolu sınırları içinde yeni bir gücün ortaya çıkmasına sebep oldu. Süleyman Şah, İznik'e yerleştikten sonra Bizans'ın uğradığı sıkıntı ve isyanlardan faydalanarak hızla topraklarını genişletme ve kuvvetlendirme imkânını buldu.

Gerçekten bu sırada Anadolu'da karışıklıklar gittikçe artmaktaydı. Dizginler Bizans İmparatorluk idaresinin elinden çıkmış, bir elden yürütülen siyaset artık kalmamıştı. Nihayet Bizans ülkesinde isyanlar başladı. Anadolu orduları komutanı olan Nikephoros Botaniates, kısmen kişisel iktidar hırsı, kısmen de Mikhael Dukas'ın zayıf idare ve hâkimiyetinin aşıladığı gerçek ümitsizlik duyguları yüzünden isyan ederek imparatorluğunu ilan etti¹³. Fakat Nikephoros Botaniates, ordusu bulunmayan bir kumandandı. İhtiyaç duyduğu gücü elde etmek için, daha önce Bizans'a sığınan Erbasgan'ı¹⁴ İznik'te bulunan Süleyman Şah'a göndererek ittifak önerisinde bulundu. Ülkesinin sınırlarını genişletmek isteyen Süleyman Şah, bu öneriyi kabul etti ve Botaniates ile iş birliği kurdu. Botaniates'e sanki kendi sultanı imiş gibi davranan Süleyman Şah, Antakya'dan İznik'e kadar Türk hâkimiyetindeki topraklarından geçme izni verdi. Hatta Süleyman Şah, kendi ordusunun bir bölümünü de Botaniates'in ordusuna kattı. Böylece Botaniates, İstanbul üzerine yürürken ele geçirdiği şehirlerin garnizonlarına Türkleri yerleştirdi¹⁵. Tarihte ilk defa Türk birlikleri Erdek (Kyzikos), İznik (Nikaia) İzmit (Nikomedea) Kadıköy (Khalkedon) ve Üsküdar (Khrysopolis) gibi Marmara Bölgesi'nin bu büyük şehirleri içine girdiler. Ancak bunlar her ne kadar yeni imparatorun ücretli askerleri idiyeler de, bu şehirlerden çıkmaları hiç de kolay olmayacaktı¹⁶. Sonunda Türk kuvvetleriyle güçlenen Botaniates, 1078 yılında Bizans tahtını ele geçirip imparator olunca Süleyman Şah Üsküdar'a gidip ona konuk oldu ve saygı ile ağırlandı. Türk kuvvetlerinin, eskiden başlamış olan akınları, böylece giderek yarı yerleşim yeri olarak İstanbul Boğazi'na kadar ulaştı.

Diğer taraftan Draç Duka'sı (Askeri Vali) olan Nikephoros Bryennios¹⁷ da Avrupa eyaletlerinin askerlerini ve Balkan yarımadasındaki Peçenekleri bayrağı altında toplayarak imparatorluğunu ilan etti. Bryennios'a karşı ise, Alexios Komnenos'un idaresinde, eğitimsiz Rumlardan ve alışılmış olduğu gibi orduyu terk edip kaçan birkaç Frank'tan oluşan küçük bir ordu gönderdi.

12 Azimi, *Tarihi*, neşr. ve Türkçe çev. Ali Sevim, *Azimi Tarihi Selçuklularla ilgili Bölümler*, Ankara 1988, s.21; Osman Turan, a. g. e., s. 54; O. Turan, "Süleyman Şah", İA, C. 11, İstanbul 1979, s. 206; İbrahim Kafesoğlu, "Selçuklular", İA, C.10, İstanbul 1988, s. 379; Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981, s. 202.

13 Urfalı Mateos, *Vakayiname (952 - 1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1131 - 1162)*, Türkçe Çev. Hrant D. Andriasyan, Ankara 1987, s. 151 - 152.

14 Bilindiği gibi sultan Alp Arslan'ın kız kardeşi Gevher Hatun'un kocası Erbasgan, Yabgulu adlı kalabalık bir Türkmen kitlesinin başında isyan etmesinden ötürü, Afşin ve diğer Selçuklu emirlerinin önünden batı yönüne kaçarak Kızıl İrmak kıyılarına kadar ulaştı. Hatta yolunu kesmek isteyen Bizans komutanı Manuel'i Sivas yöresinde bozguna uğrattı. Manuel ile birlikte Nikephoros Melissenos ve bazı Bizans generallerini de esir aldı. Bununla birlikte Erbasgan'ın Selçuklu emirleri tarafından izlenmekte olduğunu öğrenen esir Manuel, Erbasgan'ı Bizans'a sığınmaya ikna etti. Böylelikle Erbasgan, Manuel ve diğer Bizans generallerini serbest bıraktı ve Alp Arslan'ın gazabından korkup endişe etmesi sebebiyle, ailesi ve bazı yakınlarıyla birlikte İstanbul'a gitti ve Bizans İmparatorluğu'na sığındı. Bkz. M. H. Yinanç, a. g. e., s. 68.

15 Anna Kommena, a. g. e., s.23 - 26, 61 - 70; O. Turan, a. g. e., s.55; G. Ostrogorsky, a. g. e., s. 322.

16 Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I. Cilt, (Çev. Fikret İşıltan), Ankara 1986, s. 53.

17 Alexios Komnenos'un kızı Anna'nın eşi. Anna Kommena, a. g. e., s. 11; Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)* (Çev. Fikret İşıltan), Ankara 1995, s. 3 -5.

Ancak Süleyman Şah'ın gönderdiği yardımcı askerlerin etkin desteği ve Peçeneklerin Anadolu'dan gelen soydaşlarına karşı savaşmak istememeleri yüzünden, Bryennios bozguna uğrayıp esir alındı¹⁸.

Bu sırada, Alexios Komnenos Çorlu'da topladığı birliklerinin başına geçip İstanbul surlarına dayandığı zaman, bu sefer Anadolu'daki en büyük kumandan Nikephorus Melissenos isyan ederek Türk Sultanı Süleyman Şah ile bir ittifak antlaşması yaptı. Buna göre, Anadolu'da henüz Türklerin eline geçmemiş, Bizans Devleti bağımlısı yerel yöneticilerin koruduğu kentleri birer birer Süleyman Şah'a teslim etti. Bu siyasi değişiklik Süleyman Şah ile Bizans İmparatoru Botaniates'in arasını açtı ve İmparator, Anadolu'ya bir ordu sevk etti (1080). Bu ordu İznik'i kuşatmak veya bu esnada Eskişehir yöresinde bulunan Süleyman Şah üzerine yürümek istedi. Sonunda İznik'in kuşatılmasına karar verildi ve kuşatma bir hafta kadar sürdü. Süleyman Şah büyük bir kuvvetle yardıma geldi. Fakat Bizanslılar kuşatmayı bırakıp kaçınca, İznik'te bulunan ve Melissenos ile işbirliği yapmış olan Türkler tarafından takip edildiler. Sonrasında Süleyman Şah'ın ordusu da yetişince Bizans ordusu ister istemez savaşı kabul etmek zorunda kaldı. Şiddetli bir savaş oldu ve Bizans ordusunun fena halde yenilgiyle bitti¹⁹. Bizans ordusunun savaştığı bu sırada, elini çabuk tutan Alexios Komnenos, İstanbul surlarına dayanarak Edirne Kapı yanındaki burcu, dolayısıyla kapıyı savunan Alman paralı askerlerinin komutanını satın alıp İstanbul'a girmeyi başardı ve imparator oldu. Tahtını kaybeden Nikephoros Botaniates, İstanbul patriğinin tavsiyesine uyarak, hayatının geri kalan kısmını keşiş olarak geçirmek üzere saraydan çekildi²⁰.

Bizans İmparatorluğu'nun başına geçen Alexios Komnenos, Anadolu'da Bizans İmparatorluğu hâkimiyetinin artık fiilen sona erdiği gerçeğini kabullenerek ve komşusu İznik'i başkent edinmiş olan Süleyman Şah'la ilişkilerini buna göre düzenlemek zorunda kaldı. Türklerin her tarafta yayılmalarına ve henüz ele geçmemiş yerleri almalarına engel olamadı. Süleyman Şah bütün Marmara Deniz'i sahillerine hâkim oldu. Bursa ve İzmit başta olmak üzere Bitinia (Bithynia) havzasındaki bütün şehirler kendiliklerinden birer birer teslim oldular. Sonrasında Süleyman Şah bütün Kocaeli Yarımadası'nı hiç direnme olmaksızın baştanbaşa geçerek İstanbul Boğazı'na kadar gelip, Üsküdar ve Kadıköy'ün de dâhil olduğu Anadolu Yakası'na hâkim oldu. Böylece Süleyman Şah, Boğaz'ın Anadolu sahillerinde gümrük daireleri kurarak gelen geçen gemilerden vergi almaya başladı²¹. Artık İstanbul Boğazı, Selçuklular ile Bizans arasında sınır olmuştu. Süleyman Şah asırlardan beri bütün Müslümanların göz diktiği, azameti ve zenginliği ile bütün şarkta bir efsane haline gelmiş bulunan bu şehri temaşa ederek, Hz. Peygamber'in "İstanbul mutlaka fethedilecektir; onu fetheden kumandan, ne iyi bir kumandan, onu fetheden ordu ne iyi bir ordudur" dediği, Bizans başkenti İstanbul'a hayretle bakmıştır.

Diğer taraftan Süleyman Şah, Kyzikos²² şehri başta olmak üzere bütün Kapıdağ Yarımadası'nı ve Marmara havzasındaki diğer kasabaları birer birer ele geçirerek Çanakkale Boğazı'na kadar olan yerleri de fethetti. Böylece Türk orduları, her iki boğazın Anadolu sahillerine yerleşti. İstanbul ve Rumeli'ye karşı tehditler hissedilir bir şekil almaya başlayınca, Bizans İmparatorluğu büyük bir endişeye kapıldı. Bizans İmparatorluğu tahtına yeni geçmiş olan Alexios Komnenos, Türkleri Boğazlar ve Marmara Denizi sahillerinden geriye atmak için, Süleyman Şah'a kimi zaman dostluk, kimi zaman da düşmanlık elini

18 Geniş bilgi için bkz., Anna Kommena, *a. g. e.*, s. 24 – 34; M. H. Yinanç, *a. g. e.*, s. 107 – 108.

19 Anna Kommena, *a. g. e.*, s. 81 – 83; M. H. Yinanç, *a. g. e.*, s. 108; O. Turan, *a. g. e.*, s. 60 – 61; G. Ostrogorsky, *a. g. e.*, s.323; C. Cahen, *a. g. m.*, s. 1409.

20 Anna Kommena, *a. g. e.*, s. 86 -94; Urfalı Mateos, *a. g. e.*, s. 154; Bilge Umar, *a. g. e.*, s. 82, 86.

21 M. H. Yinanç, *a. g. e.*, s. 109.

22 Kyzikos, Erdek ile Bandırma arasında bir ortaçağ kenti. Kalıntılarının bulunduğu alana şimdi yöre halkı Belkis diyor. Anna Kommena, *a. g. e.*, s. 65.

uzattı. Nitekim Alexios, Kocaeli Yarımadası'na yayılmış olan Türkleri, deyim yerinde ise, "taciz baskınları" düzenleyerek, İstanbul Boğazı'ndan çekilmeye mecbur etti. Sonrada Süleyman Şah'a müracaat ederek belirli bir vergi vermek karşılığında barış istedi. Bu şekilde, Kocaeli Yarımadası'ndan İzmit Körfezi'ne akan Drakon Suyu (Dil Deresi), Bizans ve Anadolu Selçuklu Devleti arasında sınır olarak kabul edilip, bir barış antlaşması imzalandı (1081). Böylece Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyeti, doğuda İzmit (Nikomedea) kentini de içine alacak kadar, Kocaeli Yarımadası'na yeniden uzanmış oldu²³. Bununla birlikte, Selçuklu Devleti'nin ağırlık merkezi Marmara sahillerine intikal etmiş olduğu için, Türk nüfusunun yoğunluğu giderek bu bölgelere doğru kayd²⁴.

Süleyman Şah, Drakon Suyu anlaşmasından sonra Antakya Seferine giderken (1082), devlet işlerini yürütmek üzere, yerine İznik'te Ebu'l-kasım'ı vekil (naib) olarak bıraktı²⁵. Ebu'l-Kasım, Süleyman Şah'ın ölümünden sonra (1086), İznik'te yönetimi ele alarak altı yıl bu devleti idare etti. Çok akıllı ve cesur bir insan olan Ebu'l-Kasım daha önce Bizans ile yapılan Drakon Suyu antlaşmasını bozarak Marmara sahilleri ve İstanbul Boğazı'na akınlarda bulundu²⁶. Bu arada fethedilen Kios (Gemlik) kıyı kentindeki limanda, Bizans ile mücadele etmek için gemi yapımını başlattı. Bunun üzerine Bizans imparatoru Alexios, Türk asıllı Tacik (Tatikios) ile Manouel Boutoumites kumandasında gönderdiği iki ayrı kuvvet İzmit'i aldıktan sonra, İznik'i kuşatıp sıkıştırdılar. Ancak Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın emir Porsuk'u kalabalık Selçuklu süvari birliğiyle İznik'e gönderdiği haberi üzerine, Bizans kuvvetleri geri çekilmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Ebu'l-kasım, çekilen Bizans kuvvetlerine yetişip onlarla savaştı ve onları yenilgiye uğrattıktan sonra yeniden İzmit'i geri aldı. Bununla beraber Porsuk'un İznik'e yaklaşması üzerine, "Zorunluluğa uymayı erdem sayarak" ve aynı zamanda Bizans İmparatoruna güvenerek barış yapmak zorunda kaldı. Bunu müteakiben davet edildiği İstanbul'a gitti. Çok geçmeden İznik'i kuşatan emir Porsuk, Bizans'ın müdahalesi üzerine kuşatmayı bırakıp çekilmek zorunda kaldı. Arkasından Melikşah yine ileri gelen Selçuklu emirlerinden Bozan'ı bir süvari birliğiyle İznik'e gönderdi (1092). Bozan, İznik'i kuşatmasına rağmen, şehri ele geçiremeden Ulubat (Lopadion) Gölü taraflarına çekildi. Öte yandan Ebu'l-Kasım İznik'in kendisine verilmesini sağlamak amacıyla kardeşi Ebu'l-Gazi'yi İznik'te bırakıp, kıymeyli hediyelerle İsfahan'a gidip Sultan Melikşah'ın katına çıkmak istedi. Ancak İznik konusundaki bu isteği kabul edilmedi. Bunun üzerine geri dönmek zorunda kalan Ebu'l-Kasım, yolda Bozan tarafından yakalanıp öldürüldü. Bozan, İznik'i almadan Horasan'a doğru yola çıktı²⁷.

1092 yılında Melikşah'ın ölümünden sonra ortaya çıkan taht kavgaları sırasında Büyük Selçuklu Sarayı'ndan kaçmayı başaran Kılıç Arslan, Bizans kuşatması altındaki İznik'e gelerek, şehrin yönetimini Ebu'l-Kasım'ın kardeşi Ebu'l-Gazi'den teslim aldı. Böylece sultan unvanıyla tahta oturan Kılıç Arslan, Ebu'l-Gazi'nin yerine emir Muhammed'i İznik askeri

23 Anna Komnena, *a. g. e.*, s.124 - 126; M. H. Yınanç, *a. g. e.*, s. 114; O. Turan, *a. g. e.*, s.61, 65.

24 Bakınız, Anna Komnena "Türklerin Alexios'un gözleri önünde Marmara Denizi yöresine yerleştiğine ve tüm Anadolu'da buyruk yürüten Süleyman'ın İznik (Nikaia)'i üst edindiğine, bizim imparatorluk dediğimiz sultanlık merkezinin de orada bulunduğu, sürekli olarak öteye beriye akıncılar gönderdiğine, Bithynia ile Thynia'nın komşu (kendi başkenti İznik'e komşu) tüm ülke bölümünü talan ettiğine, Bosphoros/ İstanbul Boğazı'nda şimdi Damalis kente kadar atlı ve yaya akınlar yaptığına, pek çok ganimet devşirdiğine, hatta neredeyse denizi (Boğazı) bile aşmaya kalkışacak olduğuna işaret eder. Bizanslılar Türklerin hiç korku duymadan, her tarafta, kıyı boyundaki küçük kentlerde ve hatta kutsal yapılarda yaşamakta olduğunu, kimsenin de onları o yerlerden kovmadığını görmekte tam bir dehşete düşmüş bulunuyor ve ne yapacaklarını bilemiyorlardı" demektedir. Anna Komnena, *a. g. e.* s.124.

25 Bununla birlikte, Abu'l-Farac, Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın Anadolu'yu tekrar hâkimiyetini kurup Nikaea, Nokomedia ve Konya'yı fethettiğini ve Oğlu Kılıç Arslan'ı İznik'e tayin ederek Antakya'ya döndüğünü kaydeder. Abu'l-Farac İbnü'l- İbri, (G. Bar Hebraeus), *Chronicon Syriacum*, (İngilizce'den Türkçe'ye Çev. Ömer Rıza Doğrul), *Abu'l-Farac Tarihi*, C. I, Ankara 1987, s. 331.

26 Anna Komnena, *a. g. e.*, s. 194.

27 Anna Komnena, *a. g. e.*, 196 - 200, 201 - 202, 202- 206, 207 - 209; O. Turan, *a. g. e.* s. 83 - 87; Ali Sevim-Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi*, 1, Ankara1990, s. 81; C. Cahen, *a. g. e.*, s. 1416 - 1417.

kumandanlığına atadı. Bu sırada Bizans, Kılıç Arslan'ın tarafından olmasa bile, hizmetinde olan kimseler tarafından karadan ve sahilten sıkıştırılmaya devam edildi²⁸. İzmir ve yöresinde beyliğini kuran Çaka Bey (1081), Çanakale Boğazı ve Gelibolu Yarımadası'nı ele geçirmek suretiyle, İstanbul üzerine yürüme ve Bizans'a hâkim olma planları yapmaktaydı. En önemlisi de Rus bozkırlarından ve aşağı Tuna boylarından gelen Türklerin soydaşları Peçeneklerin İstanbul'u tehdit etmeleriydi. Böylece Bizans, Trakya'da Peçenekler, Marmara'da Anadolu Selçukluları, İzmir ve çevresinde Çaka Bey'in baskısı altında girdi.

İşte bu ciddi durumdan kurtulmak isteyen Alexios, daha ilk dönemlerinden itibaren alışılmış bir maharet ve beceriklilik anlayışı içinde, bir siyaset izlemeye başladı. Nitekim Volga Nehri'nden Balkanlara kadar sıkışmış olan Kuman / Kıpçak Türkleri ile işbirliği yaparak Peçenekleri ağır bir yenilgiye uğrattı ve Peçenek tehlikesi ortadan kalktı (29 Nisan 1091)²⁹. Öte yandan Bizans İmparatoru, Çaka Bey'i ortadan kaldırmak için, İoannes Dukas'ın idaresindeki kuvvetleri karadan, Konstantinos Dalassenos'un idaresindeki donanmayı denizden harekete geçirdi. Çaka kardeşi Yalvaç ile birlikte Midilli adasına çıkarma yapan Bizans kuvvetleriyle başarılı savaşlar yaptıysa da, Dalassenos'la barış yapıp İzmir'e çekilmek zorunda kaldı. Bu sırada Bizanslıların Marmara kıyılarındaki Selçuklu topraklarına saldırıya geçmeleri üzerine, Sultan Kılıç Arslan, Çaka Bey'in kızı ile evlenerek işbirliği ve ittifak yaptı. Bunu müteakiben Muhammed'in kumandasında gönderdiği kuvvetler, Bizanslıları yenilgiye uğrattığı gibi Ulubat Gölü ve Kapı Dağ yöresini fethetti. Ancak Muhammed daha sonra Bizans ordusuna yenilerek esir düştü. Bu sırada Çaka Bey kuvvetli bir donanmayla harekete geçip Ege adalarından bazılarını ele geçirerek Abidos (Abydos)'u kuşattı. Bunun üzerine İmparator Alexios, Dalassenos komutasında bir donanmayı Çaka Bey'e karşı gönderirken, diğer taraftan sultan Kılıç Arslan'a bir mektup yazarak Çaka Bey'e karşı harekete geçmesini sağladı. Sonunda Selçuklu - Bizans orduları arasında kalan Çaka Bey, ziyarete gittiği kayın babası Kılıç Arslan tarafından öldürülerek ortadan kaldırıldı³⁰. Böylece Türk beylerinden birini diğeri aleyhine kışkırtarak yaptığı entrikalarla siyasi hedefine ulaşan Alexios'un İstanbul'daki konumu gittikçe kuvvetlendi. Hedefi Türkleri sadece İzmit ve Marmara denizi kıyılarından değil, kılıç şakırtısı içinde tamamen Anadolu'dan geri atmaktı. Fakat ordusu küçüktü. Tecrübeli yabancı askerlere ihtiyacı vardı.

Nitekim Alexios ordusunu kuvvetlendirmek amacıyla Batı'dan ücretli asker istemeye karar vererek Papa II. Urbanus ile temasa geçti. Alexios'un düşüncesine göre, din duygusu kullanılarak papanın nüfuzu sayesinde oluşturulan güçlü ordular, Türkleri Anadolu'dan çıkartabilirdi. Nitekim gelişmeler de bu yönde seyretti. Gerçekten Batı Avrupa'da Vatikan kilisesinin önderliğinde, "Kutsal toprakları kurtarmak" sloganı ile oluşturulan ilk başıbozuk Haçlı orduları, hareketin öncüsü mahiyetinde olan keşiş Pierre l'Hermite idaresinde İstanbul'a geldi (1 Ağustos 1096) ve İmparator Alexios tarafından Boğaz'ın Anadolu Yakasına geçirildi. İzmit yönünde ilerleyen Haçlı kuvvetleri, karşılarına çıkan her şeyi yağma edip, Hristiyan ve Müslüman ayırt etmeksizin her türlü zulmü yaptılar. Ancak Emir Muhammed ve Kılıç Arslan'ın kardeşi Davud Kulan Arslan, Haçlı kuvvetlerini İzmit'e varmadan Drakon Suyu (Dil Deresi/ Kırkgeçit) yakınında pusuya düşürüp ağır bir şekilde yenilgiye uğratarak acınacak biçimde kıyımdan geçirdiler. Bu savaştan canlarını kurtaranlar ise, Bizans'ın tahsis ettiği gemiler ile İstanbul'a kaçabildi³¹. Buna rağmen Alexios mutsuz değildi. Zira, Bizans'ın sınırı olan Marmara sahillerinden ve bütün Anadolu'dan Türkleri atmak için büyük bir Haçlı ordusu harekete geçmişti. Bizans siyasetinin asıl hedefi de buydu.

28 O. Turan, *a. g. e.*, s. 96 - 97; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, Çev. Yıldız Moran, İstanbul 1979. s. 94- 95.

29 Anna Komnena, *a. g. e.*, s.213 - 251, 252 - 256; A. N. Kurat, *Peçenek Tarihi*, İstanbul 1937, s. 214 -227; Timothy E. Gregory, *Bizans Tarihi*, Çev. Esra Ermert, İstanbul 2011, s.251 - 252.

30 Anna Komnena, *a. g. e.*, s.265 -268, 269- 271; O Turan *a. g. e.*, s. 92 - 95; A. N. Kurat, *a. g. e.*, s. 198 - 201.

31 Anna Komnena, *a. g. e.*, s. 213 - - 307; S. Runciman, *a. g. e.*, s. 101 - 103; A. Sevim - Y. Yücel, *a. g. e.*, s. 84.

Bu yenilgi sonrasında, Avrupa'da hazırlanarak harekete geçirilen Haçlı orduları İtalya ve Balkanlar üzerinden İstanbul'a geldiler. Haçlılar İmparator Alexsios ile "Bizans'tan yardım ve destek almaları karşılığında, Anadolu'da ele geçirecekleri yerleri Bizans'a bırakacakları" hususunda bir antlaşma yaptılar. Haç ile İncil üzerine yapılan yeminle Bizans'a "Bağlılık antı" ettiler (Ocak 1097). Çok geçmeden de Bizans gemileriyle Anadolu yakasına geçerek Bizans kuvvetleriyle birlikte İzmit yönünde yollarına devam edip, Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti İznik'i kuşattılar. Durumu öğrenen Sultan Kılıç Arslan, kuşatmakta olduğu Malatya'dan İznik yöresine gelip kuşatmayı yarıp şehre girebilmek için sürekli olarak saldırıda bulduysa da başarı sağlayamadı ve geri çekilmek zorunda kaldı. Bunun üzerine şehirdeki Selçuklu askerleriyle yapılan bir anlaşma gereğince, 22 yıldan beri Selçuklu başkenti olan İznik, Bizanslılara teslim edildi (19 Haziran 1097). Şehirdeki Selçuklu hazinelerini bizzat alan Alexios, şehrin yağmalanmasına izin vermediği gibi, içindeki Türklere de çok iyi davrandı ve onların kurtuluş akçesi karşılığında salı verilmesine müsaade etti³². Alexios bu başarıyı istismar hususunda acelecilik gösterdi. İmparatorun kuvvetleri İzmir, Efes ve Sardes ile eski Lydia'nın diğer birçok şehrini işgal ettiler. Böylelikle Bizans hâkimiyeti Anadolu'nun batı kısmında, Kocaeli Yarımadası ve Marmara Denizi kıyılarında yeniden kurulmuş oldu³³. İznik'in fethinden sonra Haçlı ordusu bir Bizans birliğinin refakatinde eski ordu yoluyla Eskişehir (Dorylaion), İkonion (Konya), Kayseri (Kaisareia) ve Maraş (Germanikeia) üzerinden Antalya'ya doğru yollarına devam ettiler³⁴.

Kocaeli'nin de yer aldığı Marmara Bölgesi'nde Selçuklu hâkimiyetinin son bulmasına rağmen, Türkmenlerin faaliyetleri kesintiye uğramadı. Çünkü bu bölge vadiler ve denize akan ırmaklarla ayrılmış idi. Bu verimli vadiler toprağı işleyenler için zengin fırsatlar sunarken, göçebe Türkmenler için de vazgeçilmez otlak alanları içermekteydi. Şüphesiz ki Türkmenler kar düşmeyen bu alçak vadilerde verimli kışlaklarını oluşturdukları gibi yaylalarda da sürülerini otlatırlardı.

Öyle anlaşılıyor ki, Bizans Devleti göçebe Türkmen akınlarını engelleyemedi. Yazın Bizans ordusu sefere çıktığında göçebeler sert engebeli yazlık yaylalarında, kışın Bizans ordusu sefere çıkmadığında nehir vadilerinde bulunuyorlardı. Bizans imparatorları, Selçuklu sultanlarının bu göçebe hareketlerine destek vermelerinden şikâyet ederek bunun antlaşma ihlali olduğunu ileri sürüp savaş nedeni sayıyorlardı. Daha iyi otlaklar bulmak için daima alçak platolara ve sınır alanlarının ötesine göçen Türkmenleri, Selçuklu sultanlarının istese de engelleyemeyeceklerini Bizanslılar anlayamıyorlardı. Bu yaylacı Türkmenler daha da ileri giderek, tekrar Bizans'ın eline geçmiş olan şehir pazarlarına inerek Rumlarla alış veriş edip, bu şehirlere bile yerleşiyorlardı³⁵. Bu şekilde, Osmanlılar tarafından kısa zaman sonra tekrar fethedilen Marmara sahaları çabucak Türkleşti ve İzmit, İznik, Bursa gibi şehirler kısa zamanda Türk - İslam karakterine büründü³⁶.

Sonuç olarak anlaşılmaktadır ki, İznik merkezli Orta Anadolu'da Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulmasından sonra, İstanbul ve Çanakkale Boğazı'na kadar olan Marmara Bölgesi Selçuklular tarafından fethedildi. Böylece Orta Asya'dan gelen ve Anadolu'da çoğalan Türkler, adı geçen bölgede yer alan Kocaeli ve çevresine yerleşmeye başladılar. Hatta Haçlı Seferleri gibi dıştan gelen bir güç olmasaydı, Selçuklular belki de Osmanlılardan iki yüz yıl önce, bu topraklarda aradıkları fırsatı bulmuş ve hâkimiyetlerini kurmuş olacaktı.

32 Türk eserler arasında, İzmir'de beylik kurmuş ama bu arada öldürülmüş bulunan Emir Çaka'nın kızı olan Sultan Kılıç Arslan'ın eşi ile, sultanın kız kardeşi de vardı. Anna Komnena, *a. g. e.*, s. 328.

33 Bakınız bu konuda geniş bilgi için, Anna Komnena, *a. g. e.*, s. 313 - 324, 325 - 330; S. Runciman, *a. g. e.*, s. 110 - 149; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri Tarihi*, İstanbul 2007, s.21 - 36.

34 G. Ostrogorsky, *a. g. e.*, s. 336 - 337.

35 Rudi Paul Lindner, *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, Çev. Müfit Günay, İstanbul 2000, s.32 - 34.

36 Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, C. 1, İstanbul 1974, s.44 - 45.

Öyle anlaşılıyor ki, Büyük Selçuklu Devleti nasıl göçebe Türkmenleri Anadolu'ya sevk ettiyse, Anadolu Selçuklu Devleti de aynı düşünce ile bu göçebe Türkmenleri kendi sınırları dışına, yani Bizans'ın elinde bulunan topraklara gitmelerine izin verdi. Bu bölgenin coğrafi yapısı da Türkmenlere aradıkları fırsatı sundu. Böylece Bizans'ın hâkimiyetindeki Kocaeli ve çevresi, yeni gelen Türkmenler sayesinde fetih ve iskân sahası olmaya devam etti. Bu bakımdan Osmanlı'nın kuruluş safhası bu sürecin bir uzantısı oldu.

BİBLİYOGRAFYA

- Abu'l- Farac İbnü'l- İbri, (G. Bar Hebraeus), *Chronicon Syriacum*, İngilizceden Türkçeye Çev. Ömer Rıza Doğrul, *Abu'l Farac Tarihi*, C. I, Ankara 1987.
- Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, C. 1, İstanbul 1974.
- Anna Kommena, *Alexiad*, (Çeviren. Bilge Umar), İstanbul 1996.
- Azimi, *Tarihi*, neşr. Ve Türkçe çev. Ali Sevim, *Azimi Tarihi Selçuklularla ilgili Bölümler*, Ankara 1988.
- Cahen, Claude, Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, Çev. Yıldız Moran, İstanbul 1979.
- Cahen, Claude, " Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi ", *Bellekten*, LI/201, Ankara 1988.
- Darkot, Besim, " İzmit ", *İA*, C. 5/II, İstanbul1988, s. 1251 - 1256.
- Demirkent, Işın, *Mikhail Psellos'un Khronoraphia'sı*, Ankara 1992.
- Demirkent, Işın, *Haçlı Seferleri Tarihi*, İstanbul 2007.
- Gregory, Timothy E, *Bizans Tarihi*, Çev. Esra Ermert, İstanbul 2011.
- İdris-i Bitlisi, Heşt Bihişt, C. 1, (Haz. M. Karataş, Selim Kaya, Yaşar Baş), Ankara 2008.
- Kafesoğlu, İbrahim, " Selçuklular ", *İA*, C.10, İstanbul 1988, s. 353 - 416.
- " Kocaeli Mad. ", *Yurt Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1982 - 1983, s.4978 - 5096.
- Kurat A. N, *Peçenek Tarihi*, İstanbul 1937.
- Lindner, Rudi Paul, *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, Çev. Müfit Günay, İstanbul 2000.
- Niketas Khoniates, Historia (Ioannes ve Manuel Komenos Devirleri) Çev. Fikret Işıltan, Ankara 1995.
- Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, Ankara 1986.
- Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I. Cilt, Çev. Fikret Işıltan, Ankara 1986.
- Sevim, Ali - Yücel, Yaşar, *Türkiye Tarihi*, 1, Ankara1990.
- Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: Kitap XII - XIII - XIV) Çev. Adnan Pekman, İstanbul 2009.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971.
- Turan, Osman, " Süleyman Şah ", *İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul 1979,s.201- 219.
- Umar, Bilge, *Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi*, İstanbul 1998.
- Urfalı Mateos, *Vakayiname (952 - 1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1131 - 1162)*, Türkçe Çev. Hrant D. Andreasyan, Ankara 1987.
- Yinanç, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944.